

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-1-21>

УДК 159.9:316.6:305

Лариса ПОДКОРИТОВА

кандидат психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2242-2576>

e-mail: podkorytova@khmnu.edu.ua

Анастасія НИКИТЮК

здобувач,

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0005-7533-5598>

e-mail: nastyanikityuk2001@gmail.com

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ СТУДЕНТАМИ- ПСИХОЛОГАМИ

У статті подано результати емпіричного дослідження сприйняття образу майбутньої професії студентами-психологами. Для дослідження були використані: анкета «Уявлення про професію психолога» (анкети Д. Ветоха, Л. Подкоритової у модифікації А. Никитюк); методика «Двадцять тверджень», або «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда); методика «Диференційно-діагностичний опитувальник» (ДДО); опитувальник «Статус професійної ідентичності» (О. Радзімовська); опитувальник професійної спрямованості (ОПС) (Д. Голланд). Виявлено, що більшість досліджуваних ідентифікують себе із професією психолога, відповідають цьому психотипу за методиками ДДО і ОПС. Сприйняття образу майбутньої професії у досліджених студентів-психологів переважно реалістичне, однак, виявлені студенти, сприйняття образу майбутньої професії у яких є недостатньо реалістичним і децю стереотипізованим.

Ключові слова: сприйняття, образ професії, формування образу професії, професія «психолог», студент.

Larysa PODKORYTOVA, Anastasia NIKITYUK

Khmelnyskyi National University

EMPIRICAL STUDY OF THE PERCEPTION OF THE IMAGE OF THE FUTURE PROFESSION BY PSYCHOLOGY STUDENTS

The article presents the results of an empirical study of the perception of the image of the future profession by psychology students. Such diagnostic tools were used in the research: the questionnaire of professional concept of future profession (by D. Vetocho, L. Podkorytova, modification by A. Nikityuk; the «Twenty Statements» method or «Who am I?» (M. Kuhn and T. McPartland); the «Differential Diagnostic Questionnaire» method, the «Professional Identity Status» Questionnaire (O. Radzimovska), the Professional Orientation Questionnaire (OPS) (D. Holand).

The results obtained by different methods agree with each other. In particular, according to both the differential diagnostic questionnaire (DDO) and the occupational orientation questionnaire (OPS) (D. Holland), the vast majority of the studied psychology students belong to the types of professions to which a psychologist corresponds («person-person» type according to the DDO and social type according to OPS).

The coincidence of answers according to the «Twenty statements» methods is also noted. (M. Kuhn and T. McParland) and the «Professional Identity Status» questionnaire: most of the studied psychology students showed a fairly high level of self-identification with their future profession. At the same time, there are some students who have a low level of professional identity, do not identify with their future profession and have not very realistic ideas about what they will do in the future.

Summarizing the results of five studies, we can say that the choice of a profession should be subject to the conscious need to reconcile the aspirations and intentions of the individual, as well as the correlation of one's own qualities with the requirements set forth by each profession, then students will be less disappointed. For this, it is necessary to study in detail all the intricacies of the chosen field of activity, what image a specialist in this or that field represents, because this determines the further attitude to possible ups and downs in a professional career.

We associate the prospects for further research on the peculiarities of the perception of the image of the future profession by psychology students with the study of the influence of new forms and methods on the formation of the professional orientation of future psychologists and, first of all, with the spread and improvement of forms and methods of practical training of professional psychologists, the approval of developed recommendations and training.

Keywords: perception, image of the profession, formation of the image of the profession, profession «psychologist», student.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Іноді студенти розчаровуються у правильності вибору своєї професії, оскільки ідеальні уявлення про професію, з якими вони вступають до закладів вищої освіти, та реальні, з якими стикаються у процесі навчання, не збігаються. Деякі студенти не мають чітких уявлень про свою майбутню професійну діяльність, що пояснює труднощі, які виникають у період проходження практики.

Сформований образ майбутньої професії у студентів на етапі професійної підготовки у закладі вищої освіти дає можливість логічно вибудувати шляхи пізнання обраної професії, а також, за рахунок практичного насичення, є основою для формування образу професіонала.

Суспільству необхідні висококваліфіковані, компетентні в галузі своєї професійної діяльності, психологи, які мають соціальну спрямованість і високий рівень професіоналізму, оскільки вирішення багатьох проблем неможливе без участі спеціаліста психолога. Внаслідок цього професійне навчання у закладі вищої освіти має бути спрямоване не лише на передачу студентам певних професійних знань,

умінь, навичок, а й на формування адекватного та реалістичного образу майбутньої професії.

Аналіз досліджень та публікацій

Дослідження проблем образу професії в сучасній психології представлені в наукових працях О. Бондаренко, Т. Вілужаніна, К. Гавриловська, А. Гопкало, І. Гуляс, О. Дмитренко, Х. Дмитерко-Карабін, Л. Долинська, В. Духневич, Є. Конєва, Н. Кучеровська, М. Мазоренко, С. Максименко, Т. Малкової, О. Міненко, К. Міхно, О. Подолянчук, Н. Сургунд, Т. Тітова, Н. Шевченко та ін. Виходячи з аналізу досліджуваної проблеми, варто зазначити, що питання про особливості образу майбутньої професії у студентів-психологів залишається відкритим.

Формулювання цілей статті

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження особливостей сприйняття образу майбутньої професії у студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу

Для дослідження образу майбутньої професії нами були дібрані такі методики: методика «Двадцять тверджень», або «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда) [1]; методика «Диференційно-діагностичний опитувальник» (ДДО) [2]; опитувальник «Статус професійної ідентичності» (О. Радзімовська) [3]; опитувальник професійної спрямованості (ОПС) (Д. Голланд) [4].

Дослідження здійснювалося протягом жовтня-листопада 2023 року на базі Хмельницького національного університету.

Вибірку складала 31 особа віком від 17 до 23 років, з них 23 дівчат (74% вибірки) та 8 хлопців (26%). Усі навчаються за спеціальністю 053 Психологія, з них 71% – здобувачі другого (магістерського) освітньо-професійного рівня і 29% – здобувачі першого (бакалаврського) освітньо-професійного рівня. За соціальним становищем, 23% досліджених, крім позиції «студент» відмітили «робітник» і «підприємець» (13% і 10% від усієї вибірки відповідно).

Кожному з досліджуваних були надані електронні бланки зазначених вище методик. Розглянемо отримані результати.

За допомогою анкети для дослідження уявлень про майбутню професію психолога (анкети Д. Ветоха, Л. Подкоритової у модифікації А. Никитюк) було виявлено:

1) 100% досліджених студентів вважають, що нашому суспільству потрібні спеціалісти професії «психолог»;

2) більшість опитаних (77%) звернулися б до психолога лише у випадку дуже значної кризи; 15% – за наявності доволі складної проблеми, яку хотілося б вирішити за допомогою кваліфікованого спеціаліста; лише 5% – у випадку, коли просто забажається з кимось поговорити;

3) найбільш значущими якостями для психолога досліджені вважають: співчуття та розуміння – 92%, врівноваженість – 90%; відповідальність – 85%; терпимість – 80%; високий рівень загальної культури та моральності – 70%; 66% – високий рівень інтелекту та мовлення; легкість у спілкуванні і творчий підхід до справи – по 45%; лише по 10% респондентів відзначили товариськість, привітність та активність. Були також запропоновані такі варіанти відповідей: любити свою сферу діяльності та постійно намагатись шукати щось нове;

4) роль психолога студенти майже одностайно визначили як «професіонал, який надасть кваліфіковану допомогу» (97%); це також інформатор, просвітитель (78%); єдина ланка між людиною та суспільством – 40%; 20% вважають, що психолог – це друг, якому можна висповідатись; 5% вважають психолога вихователем і по 3% – учителем, учнем;

5) для більшості респондентів професія психолог, у першу чергу, характеризується можливістю для саморозвитку та самоактуалізації (90%). Були відзначені і такі варіанти: затребуваність в суспільстві (35%); високий ризик емоційного вигорання (30%); престижність (25%); висока матеріальна оплата праці (3%);

6) свій вибір професії психолога студенти обґрунтовують такими причинами (подано у порядку спадання): прагненням допомагати іншим (80%); можливістю краще пізнати себе та інших людей» (77%); прагнення розібратися у власних проблемах (65%); цікава робота (25%); постійна комунікація (15%) і так склалися обставини (10%).

7) образ професії психолог викликає у наших опитаних такі асоціації: особисті якості психолога (30%); знання, уявлення про професію (25%); діяльність психолога (24%); соціальний статус професії (20%); немає асоціацій, не знаю, немає відповіді (3%);

8) студенти відзначили також чинники, які допомагають досягти успіху в професійній кар'єрі: професіоналізм – 88%; комунікабельність – 78%; пам'ять – 72%; концентрація – 65%; особиста чарівність і привабливість – 60%; вміння аналізувати великий обсяг інформації – 50%; повна віддача роботі – 55%; терпіння – 45%;

володіння іноземними мовами – 31%; особисті зв'язки – 25%; стаж роботи – 19%.

Як можна побачити, за результатами анкетування більшість досліджених студентів-психологів досить реалістично сприймають образ своєї майбутньої професії. Разом з тим, є студенти, в яких сприйняття образу професії психолога не є реалістичним.

Результати, отримані за методикою «Тест двадцяти тверджень на самоставлення» (М. Кун, Т. Мак-Партланд) [1], представлені на рисунку 1. Розглянемо їх більш детально.

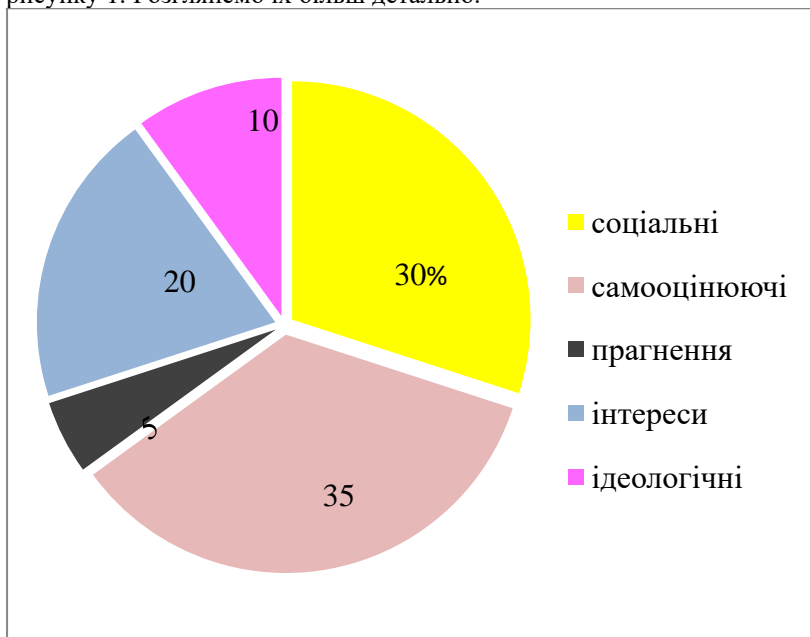

Рис. 1. Відсотковий розподіл студентів-психологів за поширеністю категорій тверджень на самоставлення, %

У багатьох респондентів були наявні твердження щодо своєї соціальної групи (30%) і власної ролі в ній. У більшості студентів вони були перші у списку та виявилися найбільш вагомими для опитуваних. Твердження щодо власної особистості та інтересів (20%) також виявилися доволі популярними, оскільки майже всі написали про якості, які б описували їх особистість (і не одне) та улюблені заняття. Серед опитуваних була невелика кількість (5%) студентів, які вже працюють за спеціальністю, або відчують себе її представником і стверджують «я психолог». Проте, більшість (70%) висловлюються про

свою професію в подальшій перспективі, тобто знаходяться на шляху професійної ідентичності. Разом, 75% досліджених ідентифікують себе як представників професії «Психолог». 25% студентів знаходяться на етапі самовизначення, тобто розуміння себе, своїх можливостей і прагнень, розуміння свого місця в людському суспільстві. Самооцінюючі твердження (35%) загалом мали позитивний аспект, і можна з впевненістю сказати, що більшість опитуваних мають високу самооцінку та гарне ставлення до себе. Однак, в окремих випадках зустрічалися негативні вислови на свою адресу, здебільшого з приводу власної самооцінки та впевненості. Твердження, що включають власні прагнення (5%) та ідеологічні погляди (10%) також були присутні у списках опитуваних, проте, вони зустрічалися у небагатьох. Описуючи власні прагнення, студенти в основному писали про свою майбутню професію тоді, як їхні ідеологічні погляди полягали у ставленні до себе як до особистості з глибоким внутрішнім світом.

Таким чином, за «Тестом двадцяти тверджень на самоставлення» (М. Кун, Т. Мак-Партланд) виявлено, що значна частина опитаних студентів ідентифікує себе із обраним фахом.

Результати за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник» подані на рисунку 2.

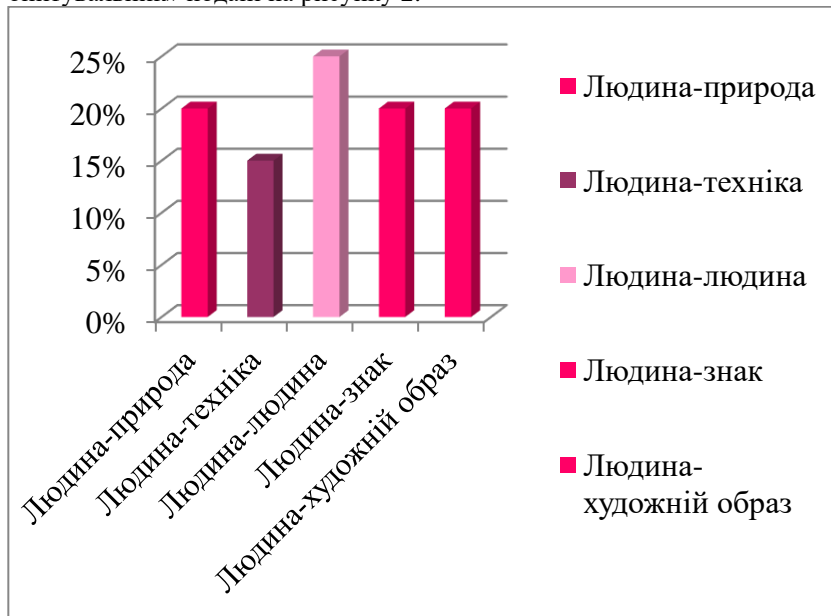

Рис. 2. Розподіл відповідей за результатами диференційно-діагностичного опитувальника

Як можна побачити з рисунку 2, найбільше представлений у нашій вибірці тип професій «людина-людина» – 25%. Студентів, яких можна віднести до типів «людина-природа», «людина-знак» і «людина-художній образ» однакова кількість – по 20%. Найменше представників типу «людина-техніка» – 15%. Таким чином, чверть вибірки, за своїми професійними нахилами належать до типу «людина-людина», у які включена професія психолога. Це свідчить про те, що студенти свідомо обрали шлях роботи безпосередньо з людьми, тобто студенти прагнуть спілкуватись та допомагати людям, тому що їм це подобається.

Результати опитувальника «Статус професійної ідентичності» подані на рисунку 3.

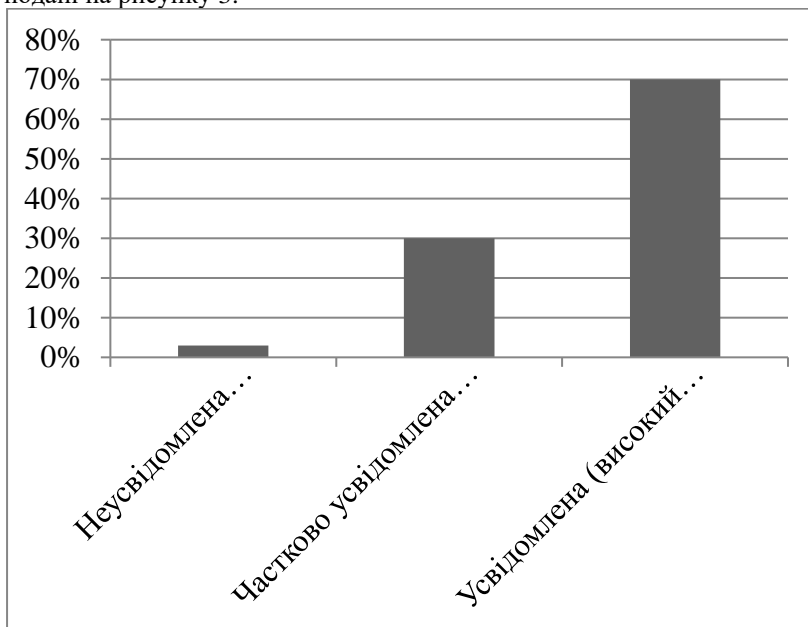

Рис. 3. Розподіл відповідей за рівнем розвитку професійної ідентичності студентів

Як видно з рисунку 3, лише 3% студентів мають неусвідомлену професійну ідентичність (низький рівень розвитку); 30% – частково усвідомлену (середній рівень розвитку); 67% – усвідомлену (високий рівень розвитку) професійну ідентичність. Таким чином, лише невелика кількість студентів має низький рівень розвитку професійної ідентичності. Переважна кількість має добре усвідомлений рівень розвитку професійної ідентичності. Змістову характеристику кожного рівня розвитку професійної ідентичності студентів, згідно

опитувальника «Статус професійної ідентичності» О. Радзімовської [3] представлено нижче.

Студенти з неусвідомленою професійною ідентичністю «не бачать» себе в обраній професії, переживають негативні емоції до неї та до себе, як її представника; не мають чітко сформованого професійного «Я-образу»; не розуміють необхідності розширювати свої теоретичні професійні знання та практичні вміння оскільки не впевнені, що в майбутньому будуть працювати за обраною професією.

Студенти з частково усвідомленою професійною ідентичністю відчувають себе невпевнено, ніби «на роздоріжжі». При цьому мають невизначені або суперечливі емоції у ставленнях до професії та її представників. Інтерес до професії в студентів має ситуативний характер (зазвичай не впевнені в своєму виборі, можуть мати інші професійні інтереси й уподобання).

Студенти з усвідомленою професійною ідентичністю – відчувають себе представником обраної професійної спільноти, поділяють її цінності, переживають позитивні емоції щодо професії та її представників; прагнуть до розширення своїх професійних знань і вмінь, волюють досягти успіху в обраній професії, реалізуватися в ній.

Далі проаналізуємо результати дослідження за методикою визначення професійного типу особистості Дж. Голланда.

Графічно результати дослідження представлено на рисунку 4.

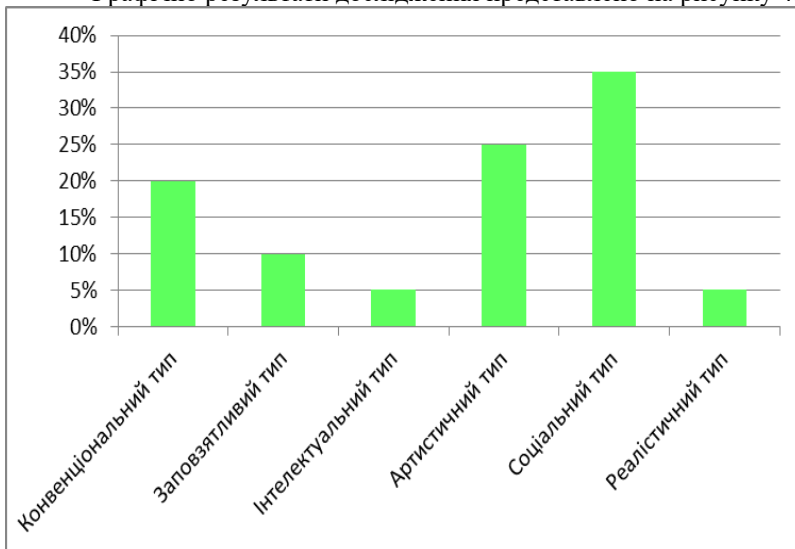

Рис. 4. Зведені дані за результатами опитувальника професійної спрямованості Д. Голланда

За даними дослідження визначення професійного типу особистості (методика Дж. Голланда), поданими на рисунку 4, видно, що у дослідженій вибірці найбільше представлені «Артистичний» і «Соціальний» типи особистості – 25% та 35%. Вони характеризуються спрямованістю на роботу з людьми, гнучку та творчу роботу. «Конвенціональний» тип, для якого характерні консерватизм і конкретність та «Заповзятливий», якому надають перевагу люди, які прагнуть до домінантності та посидючості, типи професійної спрямованості представлені менше (20% і 10% відповідно). «Інтелектуальний» і «Реалістичний» типи професійної спрямованості (по 5%) – найменш виражені професійні типи особистості у студентів. Отже, за результатами дослідження можемо зробити висновок про те, що у більшості студентів чітко сформована професійна спрямованість. Важливо підкреслити, що кожна людина володіє особистими якостями, характерними для всіх шести типів, однак домінують при цьому риси всього лише одного або декількох типів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Результати, отримані за різними методиками, узгоджуються між собою. Зокрема, і за диференційно-діагностичним опитувальником (ДДО), і за опитувальником професійної спрямованості (ОПС) (Д. Голланд) переважна більшість досліджених студентів-психологів належить до типів професій, яким відповідає психолог (тип «людина-людина» за ДДО і соціальний тип за ОПС).

Відзначається також збіг відповідей за методиками «Двадцять тверджень», або «Хто я?» (М. Куна і Т. Макпартленда) та опитувальником «Статус професійної ідентичності»: більшість досліджених студентів-психологів показали досить високий рівень ідентифікації себе із майбутньою професією. Водночас, є окремі студенти, які мають низький рівень професійної ідентичності, не ідентифікують себе із майбутньою професією і мають не дуже реалістичні уявлення про те, чим будуть займатися у майбутньому.

Підсумовуючи отримані результати п'яти досліджень, можна сказати, що вибір професії повинен підпорядковуватись свідомій необхідності узгоджувати прагнення та наміри особистості, а також співвіднесення власних якостей з вимогами, які висуває кожна професія, тоді у студентів буде менше розчарувань. Для цього необхідно детально вивчати усі тонкощі обраної сфери діяльності, який образ представляє собою фахівець з тієї чи іншої галузі, адже це

визначає подальше ставлення до можливих взлетів і падінь у професійній кар'єрі.

Перспективи подальшого дослідження особливостей сприйняття образу майбутньої професії студентами-психологами ми пов'язуємо з вивченням впливу нових форм і методів на становлення професійної спрямованості майбутніх психологів і, насамперед, з поширенням і вдосконаленням форм і методів практичної підготовки професійних психологів, апробації розроблених рекомендацій і тренінгу.

Література

1. Тест двадцяти тверджень на самоставлення (М. Кун, Т. Мак-Партланд). URL: <https://studfile.net/preview/5263787/page:10/> (дата звернення: 30.10.2023).
2. Подкоритова Л. О., Карпова Д. Є., Ігумнова О. Б., Комар Т. В. Диференційна психологія : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2022. 202 с.
3. Радзімовська О. В. Опитувальник професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів (презентація авторської методики). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/707179/1/Radz.pdf> (дата звернення.02.10.2023).
4. Опитувальник професійної спрямованості ОПС (Дж. Голланда). URL: <http://tests.puet.edu.ua/files/test1-4.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).

References

1. Test dvadtsiaty tverdzen na samostavleniia (M. Kun, T. Mak-Partland). URL: <https://studfile.net/preview/5263787/page:10/> (data zvernennia: 30.10.2023).
2. Podkorytova L. O., Karpova D. Ye., Ihumnova O. B., Komar T. V. Dyferentsiina psyholohiia : navch. posib. Khmelnytskyi : KhNU, 2022. 202 s.
3. Radzimovska O. V. Opytuvalnyk profesiinoi identychnosti uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv (prezentatsiia avtorskoj metodyky). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/707179/1/Radz.pdf> (data zvernennia.02.10.2023).
4. Opytuvalnyk profesiinoi spriamovanosti OPS (D. Holland). URL: <http://tests.puet.edu.ua/files/test1-4.pdf> (data zvernennia: 30.10.2023).